

מוחזקות בקרקע

הדין הפשוט הוא, שאדם היושב בקרקע, ובא הבעלים הראשון וטוען בעלות על הקרקע, נקבל את דבריו של המרא קמא, אלא אם כן, המחזיק מביא ראיה, או שהתקיימה בידו הקרקע במשך שלוש שנים ובגדרי חזקה.

דין זה מביא אותנו לדיון אודות המוחזקות בקרקע – האם היושב בקרקע נחשב מוחזק, ומה שמוציאים מידו את הקרקע לפני שלש שנים הוא משום שיש ראייה שלא קנה את הקרקע ("אחוי שטרך"); או שאינו נחשב מוחזק, ולכן מוציאים מידו את הקרקע.

מתוך בירור של מספר סוגיות בפרק שלישי, פרק חזקת הבתים, עולה מחלוקת ראשונים בעניין זה.

לא חציף איניש למיגדר דיקלא דלאו דיליה

הצגת הסוגייה

הסוגייה הראשונה שיש לדון בה היא סוגיית "לא חציף איניש", בדף לג ע"ב:

"א"ר זביד, אי טעין ואמר לפירות ירדתי נאמן.

לאו מי א"ר יהודה, האי מאן דנקיט מגלא ותובליא ואמר איזיל ואיגדריה לדקלא דפלניא מהימן, מ"ט לא חציף איניש למגדר דיקלא דלאו דיליה, ה"נ נאמן.

אי הכי ארעא נמי?! ארעא אמרינן ליה אחוי שטרך.

אי הכי פירי נמי?! שטרא לפירי לא עבדי אינשי."

בסוגייה זו הוזכרה במפורש הו"א שהיושב בקרקע יזכה בה עוד קודם ג' שנים, ודחתה זאת הגמרא משום "אחוי שטרך".

כדי להבין את משמעות הגמרא, יש לברר קודם את התוקף של "לא חציף איניש למגדר דיקלא דלאו דיליה".

"לא חציף איניש" – האם מוציא ממוחזק?

הראשונים נקטו בפשיטות, שאינו נאמן להוציא פירות חדשים מחבירו מכח "לא חציף איניש". והדבר מתבקש מסברא, שהרי לא יתכן שכל אחד יהיה נאמן לאכול פירות של חבירו ולטעון "לא חציף".

הגבלה זו ניתן להסביר בשני אופנים :

א. באופן פשוט, אם לא יהיה לבעלים כח למחות על להבא, יוכל כל אדם לרדת לשדה חבירו ולקצוץ דקליו.

לפי"ז טענת "לא חציף" מועילה גם אם הקוצץ אינו מוחזק בפירות. וכך מבואר בטור (סי' קלח) שהקוצץ פירות חבירו לפני שהבעלים מחו – הפירות שייכים לו גם אם נשארו עדיין ברשות הבעלים.

ב. אומנם, הראשונים¹ הקשו, מה ההבדל בין חזקת מטלטלים רגילה לדין "לא חציף"; ולא תירצו שדין "לא חציף" מועיל גם כאשר הפירות נמצאים ברשות בעל הקרקע². משמע, שלא סבירא להם כטור, ולדעתם טענת "לא חציף" אין כוחה גדול להוציא ממוחזק. (וזו, אפוא, הסיבה שאינו נאמן לקטוף פירות מכאן ולהבא.)

[ייתכן שמה שהביא את הראשונים לחדש סברא זו, ולומר ש"לא חציף" אינו מוציא ממוחזק, היא הסוגיא של "דלי ליה צנא דפירי"³. בסוגייה זו מבואר, שכאשר יש למחזיק ראייה טובה הרי הוא נאמן גם לענין הקרקע, כל עוד המרא קמא אינו טוען בפירוש "לפירות הורדתי". ומתוך שבסוגייתנו מבואר שאין המחזיק נאמן על הקרקע, אלא רק על הפירות - מוכח שראיית "לא חציף" היא פחותה מ"דלי ליה צנא דפירי", ואין בכוחה להוציא ממוחזק.]

"אי הכי ארעא נמי"

לאור זאת, יש להבין מהי קושיית הגמרא "אי הכי ארעא נמי". מאחר שאין המחזיק נאמן להוציא מיד המוחזק בטענת "לא חציף", כיצד היתה לגמרא הו"א שיהיה נאמן על הקרקע שהיא בחזקת המרא קמא!?

בתשובה לשאלה זו נחלקו הראשונים :

שיטת הרמב"ן: היושב על הקרקע, אפילו בפחות משלוש שנים נחשב למוחזק בקרקע. לכן, היה ראוי להאמין למחזיק בטענת "לא חציף" גם לגבי הקרקע, לולא הריעותא של "אחוי שטרך".

1. תוס' לג ע"ב ד"ה לא חציף; הג"מ פ"ט מהלכות טו"נ אות ה.
2. בהג"מ מבואר, שדין "לא חציף" מועיל רק כאשר הפירות ברשות הקוצץ, כמו בכל חזקת מטלטלים. התוס' נקטו, שדין לא חציף שייך גם כאשר הפירות נמצאים ברשות שאינה של שניהם, אך לא שמענו שיהיה נאמן כאשר הם נמצאים ברשות בעל הקרקע.
3. לה ע"ב

שיטת **התוס'**: לגמרא לא היתה הו"א שאדם יהיה נאמן לגבי הקרקע בטענת "לא חציף". ההו"א של הגמרא היתה, שכשהמחזיק טוען "לקחתי קרקע", יהיה נאמן על הפירות המוחזקים בידו. הו"א זו נדחתה ע"י הסברא של "אחוי שטרך".

מחלוקת בטעם החזקה

נראה שמחלוקת הראשונים בביאור הסוגיא הזו, היא המקור למחלוקתם בטעם דין חזקה בכלל (הובאה בקצוה"ח קמ סק"ב);

לשיטת **הרמב"ן**, הגמרא דנה כאן בנאמנות על הקרקע ממש. וא"כ מפורש בגמרא, שהיה ראוי להאמינו מיד, לולא הריעותא של טענת "אחוי שטרך". אכן, שיטת הרמב"ן (דף מב ע"ב) היא, שבכל חזקה היה ראוי להאמין למחזיק לאלתר, אלא שהריעותא של "אחוי שטרך" מעכבת בידו.

לשיטת **תוס'**, סוגייתנו אינה דנה כלל בדיני חזקה בקרקע. בחזקה בקרקע אין כלל מקום להאמין לאדם בפחות משלוש שנים, גם בלי הריעותא של "אחוי שטרך". נאמנות אדם לגבי גוף הקרקע לאחר שלש שנים, אינה נובעת מאיבוד השטר וסילוק טענת "אחוי שטרך",⁴ אלא מטעמים אחרים.

מכל מקום, מצינו כאן מחלוקת ראשונים בשאלת המוחזקות בקרקע: **לרמב"ן**, היושב בקרקע מוחזק בה עוד קודם ג' שנים, ומה שאינו זוכה בה הוא משום הריעותא של "אחוי שטרך". **לתוס'**, היושב אינו מוחזק בקרקע, ולכן אינו זוכה בה.

שיטת הרשב"ם

הרשב"ם פרש את שאלת הגמרא "אי הכי ארעא נמי" כמו הרמב"ן, שכוונת הגמרא לומר שיזכה בקרקע מכח "לא חציף".

את שיטתו ניתן לפרש בשתי דרכים:

א. הרשב"ם סובר כמו הטור, שהוכחת "לא חציף איניש למגדר דקלא דלאו דיליה" כוחה יפה גם להוציא ממוחזק.

4. בטעם נאמנות המחזיק לאחר שלש שנים נאמרו ביאורים שונים. והמרכזיים שבהם: נאמנות מכח תקנת חכמים (קצוה"ח סי' קמ סק"ב), או נאמנות מכח התמשכות השתיקה (כך משמע מלשון הנמו"י).

ב. הרשב"ם סובר כמו הרמב"ן, שהיושב על הקרקע נחשב כמוחזק.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם⁵, כשהביא את סוגיית "לא חציף", הזכיר גם את הטעם שאינו מוחזק בקרקע, וגם את הטעם של "שטרא לפירי לא עבדי אינשי". וז"ל:

"וכן היורד לשדה חברו ואכל פירותיה שנה או שנתיים... הרי זה האוכל נאמן... חזקה שאין אדם מעיז פניו ואוכל פירות שאינם שלו. אע"פ שהקרקע בחזקת בעלים, אין הפירות בחזקת בעלים, שאין אדם מוכר פירות שדהו בשטר שנאמר לזה הבא שטרך."

מלשון הרמב"ם נראה, שהחילוק של הגמרא בין קרקע שנהוג לעשות עליה שטר ובין פירות שאין נהוג לעשות עליהם שטר, הוא הגורם לכך שאנו מגדירים את הקרקע כעומדת בחזקת המרא קמא ואת הפירות כעומדים בחזקת המחזיק.

אפשר לומר, שהרמב"ם פירש את המושג "קרקע בחזקת בעלים" כמושג דיני בלבד: מכיון שיש ריעותא בטענת המחזיק, הרי אנו **מתיחסים אל הקרקע** כעומדת בחזקת הבעלים. למושג זה אין כל קשר עם דיני מוחזקות.

אמנם, נראה יותר לומר שהרמב"ם הבין את המושג מוחזקות, כמצב המסתבר לעיני המסתכל. ממילא, הסיבה שהמרא קמא נחשב **מוחזק** בקרקע, היא משום שההסתכלות הפשוטה נוטה לראות את הקרקע כשייכת לו (מכיוון שמחבירו הטוען בעלות על הקרקע נדרש שטר); מה שאין כן במטלטלים, בהם ההסתכלות הפשוטה נוטה לשייכם לאדם המחזיק בהם. לו יצויר שהיו נוהגים לכתוב שטר על מטלטלים, היתה משתנה גם ההסתכלות הפשוטה, וממילא גם הגדרת המוחזקות לגבי המטלטלים.

סוגיית שטרא זייפא

בדף לב ע"ב, לגבי מחלוקת רבה ורב יוסף, פסקה הגמרא:

"והלכתא כוותיה דרבה בארעא, דהיכא דקיימא ארעא תיקום; והלכתא כוותיה דרב יוסף בפירי, דהיכא דקיימו פירי לוקמו".

הרמב"ן והרשב"ם פירשו את פסק הגמרא מדין ספק - כיון שאנו מסופקים אם הלכה כרבה או כרב יוסף, נכריע כרבה בקרקע ונשאיר אותה ביד המחזיק, אע"פ

5. טו"נ ט, ו

שלא ישב על הקרקע שלש שנים; וכרב יוסף בזוזי, דמספק לא נוציא המעות מיד מי שמוחזק בהם.

הדבר מתאים לשיטתם הנ"ל - אדם היושב על קרקע נחשב מוחזק, ולכן אין מוציאים הקרקע מידו מספק.⁶

תוס' שם פירשו, שהסיבה שפוסקים הלכה כרבה בקרקע אינה משום שמספק מעמידים את הקרקע ביד המחזיק, אלא משום שפסקנו בוודאי שלענין קרקע אין המיגו הנידון שם בסוגיא נחשב כמיגו להוציא.

הדבר מתאים לשיטתם, שהיושב על קרקע אינו נחשב מוחזק בה לענין ספק.

הלימוד משור המועד

בתחילת הפרק⁷, ניסתה הגמרא ללמוד את דין חזקת ג' שנים משור המועד.

הרמב"ן⁸ הסביר את הלימוד משור המועד כך:

"כשם ששור המועד כיוון שנגח ג' נגיחות יצא מאותה חזקה של תמות, אף כאן יצאת שדה זו מחזקת של מוכר, וכיוון שיצאת מחזקתה עליו להביא ראיה שלא מכרה, שהרי זה מוחזק ועומד".

מתוך כך הסביר גם את ההו"א של הגמרא, שיהיה נאמן בחזקה בלא טענה:

"והיינו נמי דאקשינן אלא מעתה חזקה שאין עמה טענה תהוי חזקה - כלומר, מאחר שיצאת מרשותו של מוכר למה צריך זה לטענה, הא ודאי אינו צריך לטענה אלא כשיש לו למערער עדים או הודאה שהיא שלו, וזו **כבר יצאת מרשותו**".

תוס' לעומת זאת הסבירו את הלימוד משור המועד או כ"מילתא בלא טעמא"⁹, או כראייה לטובת המחזיק משתיקת המערער¹⁰.

מתוך כך הם נדחקו לפרש את ההו"א שיהיה נאמן בלא טענה, בשני אופנים:

6. אומנם, יש להעיר שהמקרה הזה אינו דומה לגמרי לסוגיית "לא חציף", מכיון שלענין ספיקא דדינא יש מקום להתחשב בתפוס בחפץ עכשיו, יותר מאשר במוחזק הראשון, וכמבואר בדברי הרמב"ן בסוגיית "תקפו כהן" (ב"מ ו). אך עכ"פ שוב מצינו כאן בשיטת הרמב"ן שיש משמעות לתפיסתו של המחזיק בקרקע.

7. דף כח

8. ד"ה משור המועד. בדרכו הלך גם רבינו יונה, ד"ה מה שור המועד וד"ה אלא מעתה.

9. ד"ה עד נגיחה רביעית

10. כט ע"א ד"ה שתא קמייתא

- א. אית לן למימר שמחל לו.
- ב. לא היתה הו"א שנעמיד הקרקע בידו בלא טענה כלל, אלא שנעמידנה בידו בטענה גרועה, כמו מפלניא זבנית דזבנה מינך.
- הרי לנו שוב, מקום שבו הרמב"ן מתיחס לקרקע כנמצאת ברשותו של היושב עליה, עד כדי כך שאינו צריך אפילו לטענה כדי להעמידה בחזקתו. ואילו תוס' דנים בהעמדת הקרקע ביד היושב עליה רק מכח הראיה שבדבריו¹¹.

סיכום ביניים

משיטות הראשונים לגבי "לא חציף איניש למגדר דיקלא דלאו דיליה", נוכל ללמוד הגדרות כלליות לגבי חזקת שלש שנים:

לשיטת **תוס'** המר"ק נחשב תמיד מוחזק, ולא נעמיד את הקרקע ביד המערער עד שיביא ראיה שהקרקע שלו, או לאחר ג' שנים ומכח דין חזקה.

לשיטת **הרמב"ן**, די למחזיק לעורר ספק לגבי בעלותו של הראשון, וכבר יזכה מדין מוחזק. כל עוד לא ישב בקרקע שלש שנים אינו זוכה, מכיון שהריעותא של "אחוי שטרך" מוציאה את הדבר אפילו מגדר ספק.

בשיטת **הרמב"ם** ייתכן ללמוד, שתוך שלש שנים נחשב המר"ק למוחזק בקרקע, בגלל הריעותא של "אחוי שטרך". אך לאחר שלש שנים, לאחר שהסתלקה הריעותא, עוברת המוחזקות למערער.

בירורים בשיטת הרמב"ן

- היסוד המתבאר בשיטת הרמב"ן נוגד לכאורה שני יסודות פשוטים בדיני חזקה המתבארים בפרקנו:
- א. על היושב בקרקע למצות את אכילת הקרקע במשך שלש שנים אלו¹².
- לשיטת הרמב"ן היה מקום לומר שמספיקה אכילה כלשהי כדי שיהיה מוחזק בקרקע, ולכשיעברו שלש שנים בלי מחאה תוסר הריעותא של "אחוי שטרך". מדוע אי"כ צריך דווקא לאכול פירות הקרקע במשך שלש שנים?

11. תפיסה זו של מוחזקות בקרקע היא קיצונית גם לדעת הרמב"ן, ולא עלתה אלא בשלב ההו"א של הגמרא. ואף זאת, רק לגבי אדם היושב על הקרקע שלש שנים.

12. עיין למשל בסוגיית "חנותא דמחוזא" (כט ע"ב), וכן בסוגיא בדף לו ע"ב.

הרמב"ן¹³ באר, שכל עוד האדם אינו ממצה את אכילת השדה, הוא אינו מאבד את שטרו גם אם עברו שלש שנים. אדם מאבד את שטרו רק לאחר שהוא חש את עצמו בטוח מספיק על הקרקע שיושב עליה.

ב. חובת ההוכחה על כך שהיתה ישיבה על הקרקע במשך שלש שנים, מוטלת על היושב בקרקע.

לשיטת הרמב"ן היה מקום לומר שכיון שהוא המוחזק בקרקע, והמרא קמא בא להוציאו מכח ריעותא, על המר"ק תהיה מוטלת חובת ההוכחה שהמוחזק לא ישב שלש שנים.

בעל "אבי העזרי"י¹⁴ תרץ קושיה זו בשם דודו הגראז"מ, בהמשך הכיוון שהבאנו בשם הרמב"ן: אדם שאינו יכול להוכיח את עובדת ישיבתו על הקרקע במשך שלש שנים, הריהו נזהר מלאבד את שטרו. ממילא, אם אין לו עדים שישב שלש שנים, וכן אין שטר בידו, הרי יש בכך ריעותא נגדו.

סוגיית "שיכוני גואי"

בדף כט ע"ב נחלקו רבא ורב נחמן, במקרה שבו ישב המוחזק שלש שנים על הקרקע, אלא שהמר"ק טוען "בשיכוני גואי הוינא".

לפי רב נחמן על המוחזק להביא ראיה שלא היה המרא קמא בשיכוני גואי, ולפי רבא על המרא קמא להביא ראיה שהיה בשיכוני גואי.

יש מהראשונים (רמב"ן, נמו"י ועוד) שפירשו את המושג "שיכוני גואי" - מקום שבו לא נודע למרא קמא על החזקה. עפ"י המחלוקת היא, האם ההוכחה במקרה כזה נחשבת כהוכחה על החזקה, וממילא מוטלת על המוחזק, או שהיא כהוכחה על המחאה ומוטלת על המרא קמא. לשיטתם, דעת רב נחמן היא שעל המוחזק מוטלת חובת הראיה שהמרא קמא היה במקום שיכול למחות.

שוב יקשה לנו בשיטת הרמב"ן, מדוע חובת ההוכחה מוטלת על היושב בקרקע שהוא המוחזק?

ושוב יש לומר, כהמשך למבואר לעיל, שאדם נזהר שלא לאבד את שטרו כל עוד אין לו ראיה טובה לבעלותו על הקרקע. לכן, כל עוד אינו יכול להוכיח בודאות שהמר"ק היה במקום שיכול למחות ואעפ"כ שתק, קיימת כנגדו הריעותא של "אחוי שטרך".

13. לו ע"ב ד"ה מאי בינייהו.

14. שיעורי רבינו אבי עזרי לב"ב עמ' עח.

אמנם, **הרשב"ם** פירש "שיכוני גואי" - עמך הייתי דר בחדרים הפנימיים. והקשו עליו הראשונים הנ"ל, מהו טעמו של רבא לפי שיטתו. הרי אם המרא קמא ישב עם המחזיק בבתים הפנימיים, באופן שפוגם את החזקה, ודאי שחובת ההוכחה מוטלת על היושב להוכיח שהחזיק באופן המועיל.

לפי האפשרות המתבארת לעיל בשיטת הרשב"ם, שהיושב על הקרקע נחשב למוחזק בה, ייתכן לומר ששיבת המרא קמא בחדרים הפנימיים פוגמת אומנם את צד הראיה או יצירת הספק לטובת המחזיק, אך מכל מקום אינה פוגמת את מוחזקותו בקרקע, לכן ייתכן להטיל את חובת הראיה על המרא קמא.

ואע"פ שאדם נזהר שלא לאבד את שטרו כל עוד אין בידו הוכחה מוחלטת לכך שדר בבית. אין הדבר כן לגבי הוכחה מי **לא דר** עמו בבית. שהרי אינו מעלה בדעתו שזו תהיה טענתו של המר"ק.

משקלה של הריעותא "אחוי שטרך"

לשיטת **התוס'** ניתן להבין, שהריעותא של "אחוי שטרך" אינה אלא מעוררת ספק בנכונות טענותיו של המערער, ובכך די כדי להוציא את הקרקע מידו, שהרי הוא אינו מוחזק בקרקע.

לשיטת **הרמב"ן** (וכן ייתכן לומר בדעת **הרשב"ם**), נראה שלסברא של "אחוי שטרך" יש ערך של ראיה. מכח הראיה הזו אנו מוציאים את הקרקע מידי של המערער ומחזירים אותה אל המרא קמא.

ייתכן, שניתן להרחיק לכת עוד יותר בשיטת הרשב"ם, ולומר שהראיה בסברת "אחוי שטרך" היא חזקה כל כך עד שאפילו "הפה שאסר"¹⁵ אינו מועיל נגדה. חידוש זה יועיל לנו בבאור שני מקומות ברשב"ם:

א. בדף ל ע"א, דנה הסוגיא באדם המודה לחברו שהקרקע שלו, אך טוען שלקחה ממנו. הרשב"ם העמיד דווקא באדם היושב על הקרקע שלש שנים, והקשו עליו תוס': הרי למרא קמא אין עדים שהוא הבעלים הראשונים של הקרקע, והוא מסתמך רק על הודאתו של המחזיק - אי"כ מדוע לא יהיה נאמן היושב על הקרקע לומר שהיא שלו גם אם לא ישב ג' שנים.

אם נאמר שמשקלה של טענת "אחוי שטרך" גדול מכוחו של "הפה שאסר", אזי כאשר היושב בקרקע מודה לאדם כלשהו שהוא המרא קמא שוב אינו נאמן

15. לגבי מיגו במקום טענת אחוי שטרך - ע"י בדף לא. תוד"ה "אבל"; רמב"ן ל: ד"ה "דזבינא ליי"; שו"ע קמו ב, וסמ"ע שם.

לטעון "לקחתיה ממך ואבד שטרי בפחות מג' שנים", שהרי זה "הפה שאסר" במקום עדים.

ב. בסוגיית "שטרא זייפא" (לב ע"ב), ביחס לאדם שזייף שטר בעלות על קרקע, ומודה בזיפו וטוען שהיה לו שטר אחר, באר הרשב"ם את שיטת רב יוסף שאינו נאמן במיגו. וז"ל הרשב"ם:

"אמאי קא סמכת אהאי שטרא - דהא שני חזקה ליכא, והאי שטרא חספא בעלמא הוא, וכיון דאודי אודי. ולא דמי לשאר מה לו לשקר שבגמרא, ששתי טענות יכולות להיות אמת אותה שהוא טוען ואותה שהוא היה יכול לטעון ולא טען, דאמר' מיגו, אבל הכא דמי למה לו לשקר במקום עדים, שהרי כל כחו וחזקתו בקרקע זו על ידי האי שטר הוא, והיאך נאמר מה לו לשקר בשטר זה אי בעי אמר שטרא מעליא הוא, והלא מודה שהשטר פסול, והודאת בעל דין כמאה עדים, ואילו באו שני עדים שאמרו שהוא פסול ליכא תו מה לו לשקר".

הקובץ שיעורים¹⁶ באר את דברי הרשב"ם לאור היסוד של "כח הטענה" – נאמנות אדם במיגו מבוססת על כך שבמצבו הטבעי יש לו טענה שהיה נאמן בה, אם כן במקום שהמיגו נוצר באמצעים מלאכותיים ושקריים כמו זיוף, אין לו את כוח הטענה.

דברי הקוב"ש מתאימים מאד ללשון הרשב"ם "שהרי כל כוחו וחזקתו בקרקע זו על ידי שטר זה הוא". אומנם, הדמיון ל"מה לי לשקר במקום עדים" אינו מרווח כל כך לפי הסברו.

אם נאמר שטענת "אחוי שטרך" משקלה כראיה ועדים, מובן מדוע אינו נאמן לטעון "שטר היה לי ואבד" למרות שיש לו "הפה שאסר", מכיון שיש כאו "הפה שאסר" במקום עדים – כנגד "אחוי שטרך".

סברת "נתת דבריך לשיעורים"

בדף כט ע"א, לפני שהסיקה הגמ' שהצורך בשלש שנים בחזקה נובע מסברת "מזדהר בשטריה", העלתה הגמ' הו"א שאדם אינו מקפיד על היושבים בקרקעו בפחות משלש שנים. על כך הקשתה הגמ':

"אלא מעתה, הני דבי בר אלישיב דקפדי אמאן דחליף אמצרייהו, לאלתר הוי חזקה!?"

16. ח"ב סימן ג אות יב

וכ"ת 'הכי נמי', א"כ נתת דבריך לשיעורין".

יש לעיין, מניין לגמרא שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים? אולי באמת לפעמים הוי חזקה בפחות מג' שנים. ביאור הקושיא יהיה תלוי לכאורה בשאלה מי נחשב המוחזק בקרקע:

אם נאמר שהיושב בקרקע הוא המוחזק - א"כ ברגע שישנם כאלו שניתן להוכיח לאלתר משתיקתם שהקרקע שלו, על המר"ק להביא ראיה שאינו מאלה; ופקע, למעשה, הצורך בשלש שנים. א"כ מובנת מאד קושיית הגמ' מהני דבי בר אלישיב.

אומנם, אם נאמר שעל המחזיק מוטל להוכיח שהוא הבעלים של הקרקע, יש להתבונן - מה בכך שישנם כאלו ששתיקתם מהווה ראיה בפחות משלש שנים, עדיין כל עוד לא הביא המערער ראיה שהמחזיק הוא מהני דבי בר אלישיב, יש להצריכו להחזיק בקרקע שלש שנים שלמות, כדי לברר מעל לכל ספק שהקרקע שלו היא.

ובאמת, קושיא מעין זו הקשה הרשב"א בסוגיא שם ונשאר בקושיא. נראה שהראשונים הללו, יבארו את קושיית "נתת דבריך לשיעורין", כקושיא על יסוד מה שמקובל בדינו, שגם כאשר המחזיק מצליח להביא ראיה שהמר"ק הוא מהמקפידים, לא נעמיד את הקרקע בידו בפחות מג' שנים.

חזקת תשמישים

שיטת הריב"ם¹⁷ היא, שחזקת תשמישים צריכה ג' שנים, אע"פ שאינה צריכה טענת מכר. כלומר, אדם המשתמש בשל חבירו שלש שנים, זכה בתשמיש אע"פ שמודה שחבירו לא מכר לו את התשמיש, וזאת מכיון שאנו מפרשים את שתיקתו כמחילה על התשמיש.

האחרונים¹⁸ הקשו על ריב"ם: מכיון שלדעתו המשתמש זוכה בתשמיש גם בלא טענה, מה המקור לצורך בשלש שנים, והרי מסקנת הסוגיא בדף כט היא שהצורך בג' שנים נובע משטר, וכאן הואיל ואין טענת מכירה אין גם שטר?! הדרך הפשוטה לישוב את שיטת ריב"ם היא מדין "לא פלוג". כיון שבדרך כלל דין חזקה הוא שלש שנים, התרגלו האנשים שלא למחות בפחות משלש שנים גם

17. הובא בתוס' דף כג ע"א

18. עיי' ביחדושי ר' שמואל' עמ' ריט.

במקום שאין לכך הצדקה מצד השטר, ושוב אין ראייה משתיקתם לפני שלש שנים¹⁹.
אומנם, למה שנתבאר לעיל בביאור קושיית הגמ' מהני דבי בר אלישיב, ייתכן ליישב את שיטת הריב"ם בדרך אחרת:
כאשר אדם תובע בעלות על גוף הקרקע – הרי הוא נחשב מוחזק בקרקע, והסיבה היחידה להצריכו ג' שנים היא סברת "מזדהר בשטריה". אומנם, כאשר האדם תובע בעלות רק על תשמישים בקרקע, הרי שאינו נחשב מוחזק בקרקע, ושוב שייך לתבוע ממנו להוכיח מעל לכל ספק שאכן שתיקתו של המר"ק מהווה ראייה. לכן יש צורך בשלש שנים כדי להוכיח את עצם הראיה, גם בלי סברת "מזדהר בשטריה".

19. דרך זו מוקשית מכיון שבגמרא משמע שמחאת האנשים לאלתר נובעת מאופייים המקפיד ולא מחשבונות של חזקה.
אומנם, אם נפרש את חזקת ג' שנים כתקנת חכמים, ודאי ששיכת בה סברת "לא פלוג".

עיוני הלכה

